

З ІСТОРІЇ ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ

УДК 378.096:7.072.2(477-25)

Михайло Криволапов

академік, професор, заслужений діяч мистецтв України

Київська мистецтвознавча школа (До 50-річчя заснування факультету теорії та історії мистецтва НАОМА)

Питання про створення в Україні нових навчальних і наукових закладів з проблем художньої культури протягом 1920–1940 рр. неодноразово порушували як провідні вчені, так і митці¹. Однак їхнім задумам та бажанням не судилося здійснитися. Так, у 1928 році академік Академії наук України Г. Павлуцький, який активно опікувався питанням розвитку національної мистецтвознавчої школи, за підтримки колег та президії Академії наук України підготував необхідні документи (обґрунтування, структуру, кошторис) щодо заснування Академії мистецтвознавства України. Проте з початком репресій у середовищі творчої і наукової інтелігенції вирішення цієї справи директивними органами було відкладено. Крім того, як свідчать

архівні матеріали та публікації тих часів, між окремими мистецькими установами та їхніми керівниками існували непорозуміння і тертя, що також негативно позначалося на вирішенні важливих питань. Наприклад, Г. Павлуцький і І. Врона не могли дійти згоди щодо наукової спрямованості та підпорядкування кафедри мистецтвознавства, очолюваної академіком Г. Павлуцьким.

І все ж, починаючи з 1920-х років, у Київському художньому інституті поступово формувався педагогічний колектив істориків мистецтва, який провадив наукову і педагогічну роботу.

Зокрема, питаннями мистецтвознавчої науки займалися Д. Антонович, М. Біляшівський, Г. Павлуцький, М. Прахов. Ім'я останнього зустрічаємо серед педагогів, котрі працювали в інституті у 1920-ті — на початку 1930-х рр. У той час мистецтвознавчі дисципліни викладали такі відомі вчені, як Сергій Олексійович Гіляров — фахівець з

¹ При підготовці статті до друку, окрім архівних документів, автором було використано записи розповідей і спогадів академіка П. О. Білецького та заслуженого діяча мистецтв України П. І. Говді.

історії західноєвропейського мистецтва, Павло Миколайович Попов — знавець у галузі історії гравюри та книгодрукування, Микола Омелянович Макаренко — викладав курс історії українського мистецтва. Подібний курс читав також Михайло Степанович Павленко, а теорію мистецтв — Євген Ісакович Перлін.

З художнім інститутом пов'язана і діяльність видатного дослідника українського мистецтва XIX — початку XX ст., професора Федора Людвіговича Ернста. Втім, його широта наукових зацікавлень та лекторські здібності в умовах сталінського терору були не в пошані. Репресований 1933 року, він до останніх днів свого життя, що скінчилося 1949 року в м. Уфі, не зміг сповна реалізувати свої здібності.

У тому, що до викладання історико-теоретичних дисциплін мистецтвознавчого циклу залучалися провідні наукові сили, мабуть, є чимала заслуга Івана Івановича Врони, котрий 1924 року став директором інституту. Як художній критик він добре розумів, що без наукового підґрунтя не можна піднести на необхідний рівень ні фахову підготовку майбутніх митців, ні мистецьку культуру в цілому. Врону хвилювали проблеми соціології мистецтва, психології творчості. Він прагнув використовувати у навчальному процесі наукові розробки в галузі архітектури й будівництва, друкарсько-книжкової справи, техніки і технології художніх матеріалів.

І. Врона особливо наголошував на необхідності розвитку наукового мистецтва: “Мистецтво як частка суспільствознавства переживає ці-

лу революцію, перебудовується в корені. Цілком зрозуміло, що вища школа без науки неможлива, як неможлива без науки мистецька політика й мистецька практика: в цьому відчують потребу окремі галузі мистецтва, цього вимагає проблема мистецької культури в цілому. Маємо аж надто мало: напіvmертву кафедру мистецтвознавства, що номінально існує при КХІ, але лише номінально; маємо невелику ще роботу комісії соціології мистецтва й літератури при марксологічній кафедрі в Києві; маємо кабінет українського мистецтва в Харкові та деяку роботу при інституті марксизму там же”.²

Зростаючий інтерес студентства до ґрунтового вивчення теорії та історії образотворчого мистецтва певною мірою вдовольняли наукові гуртки та семінари підвищеного типу. Але й їхня діяльність не дістала належної матеріальної підтримки. Як видно зі слів І. Врони, не склалися необхідні умови для регулярної підтримки кадрів і на науково-дослідній кафедрі мистецтвознавства, хоча й були спроби мистецтвознавчими силами інституту готувати фахівців через аспірантуру. Так, зокрема, аспірантками професора С. О. Гілярова були Людмила Миколаївна Сак та Лідія Петрівна Рачковська. Щоправда, обидві вони аспірантури не закінчили. Тільки багато років по тому Л. Сак, маючи за плечима неабия-

² *Врона І.* Назрілі питання ізо-мистецької освіти // Мистецько-технічний ВИШ: Зб. Київського художнього інституту. — Вип. 1. — К., 1926. — С. 40–41.

кий досвід музейної та викладацької роботи, захистила кандидатську дисертацію на тему “Збірка голландського та фламандського живопису у Київському музеї західного та східного мистецтва”.

У 1930-ті роки в інституті функціонувала кафедра історії мистецтв, діяльність якої обмежувалася лише навчальним процесом. Завідувач кафедри С. О. Гіляров, читав курс зарубіжного мистецтва, а історію російського та українського мистецтва викладала П. А. Кульженко.

Стан викладання історичних дисциплін у перші повоєнні роки в інституті взагалі був скрутний. Заарештували С. Гілярова, який і помер у в'язниці. Заарештована та заслана була й П. Кульженко. Склад педагогів калейдоскопічно змінювався. Фахові дисципліни тоді викладали: зарубіжне мистецтво — І. Ворона, Г. Жилко-Титаренко, українське та російське — П. Мусієнко, В. Денисов, тривалий час лекції з історії зарубіжного мистецтва читала Л. Сак. Разом з тим, період другої половини 1940-х — початку 1950-х років у цілому був позначений всезагальним повоєнним піднесенням, активізацією художньо-творчого процесу в Україні.

Вийшовши переможцем з важкої кровопролитної війни, наш народ, художня інтелігенція прагнули якомога швидше залікувати военні рани, примножити матеріальні і духовні цінності. В цей час у Києві плідно й успішно працюють художники і мистецтвознавці, серед яких доктор мистецтвознавства Я. П. Затенацький, кандидати історичних наук Б. С. Бутник-Сіверський, кандидати мистецтвознав-

ства П. А. Цибенко, П. Г. Юрченко, Л. В. Владич, Л. П. Калениченко, С. Г. Колос, Н. Д. Манучарова, П. Н. Мусієнко та інші. Ними було підготовлено й видано цілий ряд мистецтвознавчих праць. Науково-пошукову роботу здійснювали мистецтвознавці й інших міст України.

У повоєнний час розгортає діяльність відділ образотворчого мистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії наук України (ІМФЕ АН України), при якому згодом було відкрито аспірантуру для підготовки мистецтвознавчих кадрів. Відділом керували спочатку Б. С. Бутник-Сіверський, потім — В. І. Касіян, а з кінця 1950-х років — Ю. Я. Турченко, який, закінчивши аспірантуру, 1953 року захистив кандидатську дисертацію на тему “Рисувальна школа Мурашка в Києві”.

1945 року було засновано Академію архітектури України, в системі якої діяв Інститут художньої промисловості, очолюваний Н. Д. Манучаровою. У 1956 році Академію архітектури України реорганізували в Академію будівництва і архітектури УРСР, де був підрозділ з дослідження історії українського мистецтва та аспірантура. Його в 1960 році очолив Яків Павлович Затенацький, котрий до того працював на посаді старшого наукового співробітника відділу образотворчого мистецтва ІМФЕ АН України.

Слід зазначити, що саме науково-дослідний підрозділ Академії будівництва і архітектури в основному підготував до видання “Історію українського мистецтва”. Багато

зусили до того, щоб згадана праця була написана й видана, доклали академіки Володимир Гнатович Заболотний — президент Академії архітектури України і Максим Тадейович Рильський — директор Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії наук України. Саме завдяки їхнім видатним організаторським здібностям, високому авторитету та ерудиції “Історія українського мистецтва” вийшла в 6-ти томах, 7-ми книгах. У її написанні взяли участь кілька десятків мистецтвознавців. Видання було удостоєне Державної премії УРСР в галузі науки і техніки. Своєрідним доповненням до “Історії українського мистецтва” став “Словник художників України” (1973).

Але це відбулося у 1960-ті — на початку 1970-х років. У 1950-ті роки для роботи в наукових установах, художніх музеях, інших відповідних організаціях не вистачало мистецтвознавчих кадрів. Гостро постало питання підготовки їх. У зв’язку з цим 1959 року у Київському художньому інституті за директорування Олександра Сафоновича Пашенка було відкрито факультет теорії і історії мистецтв. Кафедру теорії і історії мистецтва (кафедра ТІМ) з 1953 року очолював Петро Іванович Говдя. Він чимало зробив для розвитку українського мистецтвознавства і художньої культури в Україні. Після закінчення факультету теорії і історії мистецтва Інституту живопису, скульптури і архітектури ім. І. Ю. Рєпіна він повернувся до Києва і активно включився у роботу. Виявив себе як талановитий критик й ініціативний організатор.

Саме з його ініціативи й було відкрито новий факультет.

До часу очолювання кафедри, а згодом і деканату, П. І. Говдя працював заступником директора Державного музею українського образотворчого мистецтва УРСР, головним редактором видавництва образотворчого мистецтва та музичної літератури УРСР. Коли він прийшов завідувати кафедрою, там було всього три викладачі — Л. М. Сак, В. О. Денисов та А. П. Шпаков (у 1952–1953 навчальному році завідував кафедрою). П. Говдя поступово став залучати до викладання в інституті своїх недавніх авторів по видавництву і співробітників музею, зокрема П. О. Білецького, Л. С. Міляєву, О. М. Говдю, Д. М. Колесникову.

Перший набір на новий факультет було здійснено 1959 року. Одразу ж виникли труднощі: програми з історії українського мистецтва для мистецтвознавчих факультетів не існувало; досвіду викладацької роботи у більшості членів кафедри було обмаль; лекційне навантаження виявилось надмірним. Наприклад, на початку своєї роботи в інституті П. Білецький викладав курси мистецтва Давнього Сходу, античності, середніх віків, народів СРСР та історію графічних мистецтв — по 6–8 годин щоденно. Часу на підготовку до лекцій не вистачало. Та з роками кількість працівників кафедри збільшувалася. У колективі викладачів з’явився Л. В. Владич (читав курси радянського мистецтва та історії графічних мистецтв), за ним — Олександр Романович Тищенко (історія декоративно-ужиткового мистецтва), Юрій Сергійович Асєєв (іс-

торія архітектури). Навантаження викладачів лише з кінця 1960-х років уже не перевищувало встановленої норми.

До 1961 року ніхто з членів кафедри не мав вченого ступеня. Лише восени того року захистив кандидатську дисертацію на тему “Українські народні картини XVII—XIX ст.” П. Білецький. Згодом кандидатами мистецтвознавства стали Л. Міляєва (дисертація “Стінопис церкви Святого Духа в с. Потелич”) та Л. Владич (дисертація “Живописна Україна” Тараса Шевченка”). Потім захистив кандидатську дисертацію, присвячену давній слов’янській кераміці, О. Тищенко. Вже маючи ступінь кандидата архітектури, прийшов до інституту Ю. Асеев. А 1969 року П. Білецький захищає докторську дисертацію на тему “Український портретний живопис XVII—XVIII ст. Проблеми становлення та розвитку”.

Кафедра поповнювалася молодими викладачами, колишніми вихованцями факультету, з-поміж них Г. М. Юхимець та Г. В. Заварова, котра пройшла наукову підготовку в аспірантурі при Науково-дослідному інституті теорії й історії мистецтв Академії мистецтв СРСР у Москві та захистила кандидатську дисертацію (про ілюстрації радянських художників до дитячих книжок). Г. Юхимець став викладачем у 1969 році, а в 1974—1986 рр. обіймав посаду декана факультету; 1984 року захистив кандидатську дисертацію з проблем розвитку сучасного українського живопису.

Першим деканом факультету був П. Говдя. Після нього у 1964—1974 рр. на посаді декана двох фа-

культетів (архітектурного та історії і теорії мистецтва) перебував Микола Павлович Тищенко. А коли 1974 року реставраційне відділення приєднали до мистецтвознавчого факультету, деканом останнього став уже згаданий вище Г. Юхимець. У ці роки кафедрою завідував кандидат мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв України, професор Ю.В. Белічко, котрий у 1986—1991 рр. обіймав посаду декана. 1991 року деканом став В. В. Джулай, який 2009 року, передчасно пішов з життя. Того ж року деканом факультету було обрано вихованку факультету теорії та історії мистецтва, кандидата мистецтвознавства, доцента М. В. Русяєву.

Був у житті факультету такий рік, коли саме існування його опинилося під загрозою. Держплан заявив, що потреба республіки на мистецтвознавців повністю задоволена — заявок на фахівців даного профілю, мовляв, немає від жодної установи. Скасували денний відділ, а натомість відкрили вечірній, випускники якого отримували “вільний диплом”, тобто не підлягали розподілу, бо вже навчаючись в інституті, повинні були працювати за фахом. Та невдовзі становище змінилося.

1969 року з ініціативи О. Р. Тищенко в інституті було засноване відділення реставрації, друге в СРСР (перше — в Ленінграді). До цього реставраційній справі можна було навчитися лише самотужки, загальний рівень та масштаби реставраційних робіт не відповідали існуючим потребам. Науково обґрунтовані програми підготовки реставраторів, що їх склав О. Ти-

шенко, затвердило Міністерство культури СРСР. Відповідно була створена кафедра технологій живописних матеріалів та реставрації, яку очолив О. Р. Тищенко. Навчальний процес стараннями завідувача кафедри був повністю забезпечений необхідними матеріалами та приладдям. Кафедра реставрації з самого початку своєї діяльності працювала у тісному контакті з кафедрою теорії і історії мистецтва.

Кафедра теорії і історії мистецтва в 1965 році розділилася на недовгий час на дві: кафедру мистецтва народів СРСР і кафедру зарубіжного мистецтва. Першою завідував П. Говдя, другою — Ю. Асєєв. У 1966 році мистецтвознавчі кафедри знову були об'єднані під керівництвом Ю. Асєєва. Він дбав про збільшення кількості курсових і дипломних робіт з питань архітектури, стимулював методичну та науково-дослідну роботу. Належна увага приділялась археологічній практиці студентів, якою керував С. Крижицький.

У 1974 році до інституту на посаду завідувача кафедри теорії і історії мистецтва був запрошений кандидат мистецтвознавства (тема дисертації “Україна у творчості І. Ю. Рєпіна”, 1964), старший науковий співробітник відділу образотворчого мистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії наук України Ю. В. Белічко. До приходу в інститут він працював у Спільці художників України, Державному видавництві образотворчого мистецтва та музичної літератури УРСР, у науково-дослідних підрозділах Академії будівництва і архітектури. При ньому в кадровому складі кафедри

Петро Іванович Говдя (1922–1991) — засновник факультету теорії та історії мистецтва. *Фото 1960 року*

сталися певні зміни. Вченою радою інституту на посаду викладачів були обрані колишні вихованці факультету В. М. Клеваєв (ст. викладач); О. І. Масленкова (доцент), яка до того захистила кандидатську дисертацію з питань української архітектури; Віктор Васильович Джулай (доцент), який, ще будучи студентом, виявив зацікавлення до античності, зокрема грецьких колоній у Причорномор'ї, що й стало предметом його лекційного курсу, а також кандидат мистецтвознавства В. А. Щербак (доцент, викладач історії мистецтва радянського періоду).

У 1987–2004 рр. кафедрою завідував кандидат мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв, академік АМУ, професор М. О. Криволапов. У цей же час здобула вчений ступінь доктора мистецтвознавства Л. С. Міляєва (дисертація “Стінописи церков Дрогобича XVI–XVII ст.”).

Студенти першого випуску факультету теорії та історії мистецтва КДХІ. 1964.
Сидять (зліва направо): О. Дячкова; декан факультету, завідувач кафедри теорії та історії мистецтва П. І. Говдя, В. Орлов, Н. Ейдельмант, В. Зенко.
Стоять: В. Рубан, О. Касян, С. Смолинський, О. Шамраєв

2004 року завідувачем кафедри обраний доктор мистецтвознавства, заслужений діяч мистецтв України, академік АМУ Олександр Касьянович Федорук, фахівець фантастичної працездатності, в активі якого налічується понад 7000 наукових праць. До того, як очолити кафедру, він працював заступником директора Інституту мистецтвознавства фольклористики та етнології ім. М. Рильського Академії наук України і водночас викладав на кафедрі ТІМ Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури провідні мистецтвознавчі дисципліни.

Таким чином, у другій половині 1980-х років на кафедрі працювали 2 доктори (П. Білецький, Л. Міляєва) і 7 кандидатів мистецтвознавства: Ю. Белічко, Г. Заварова, М. Криволапов, Л. Лисенко,

О. Масленкова, В. Могилевський, В. Щербак.

Останніми роками пішли з життя Л. Владич, Л. Сак, О. Тищенко, П. Говдя, П. Білецький, В. Джулай. Свого часу з різних причин залишили роботу в Академії Г. Юхимець, Д. Колесникова.

Протягом останнього десятиріччя значно активізувалася наукова робота кафедри. Підготовлені рукописи підручників та навчальних посібників: “Історія українського мистецтва” у двох книгах (автори професори Ю. Асеев, П. Білецький, Л. Міляєва, П. Говдя), “Історія зарубіжного мистецтва” (книги I і II), “Вступ до мистецтвознавства” (автор академік П. Білецький), “Аналіз творів образотворчого мистецтва” (професор Г. В. Заварова), “Історія зарубіжного декоративно-ужиткового мистецтва”

(доцент В. Могилевський, ст. викладач В. Клеваєв), “Проблеми скульптури ХХ століття” (доцент Л. Лисенко), “Мистецтво Стародавньої Греції” (доцент В. Джулай), “Історія мистецтва Середньої Азії та Закавказзя” (доцент О. Масленкова), “Українська художня критика ХХ століття. Хрестоматія” (професор М. Криволапов). На жаль, у свій час ці наукові праці не були надруковані, а зараз вони практично застаріли.

Крім підготовки підручників і методичної літератури, члени кафедри активно виступають у періодичній пресі.

За останні роки кафедрою проведена значна організаційна і методична робота з удосконалення методики викладання фахових дисциплін. Підготовлені нові програми з профільючих мистецтвознавчих навчальних курсів та кваліфікаційні вимоги підготовки мистецтвознавчих кадрів. Скориговано навчальні плани з метою синхронного вивчення історії вітчизняного та зарубіжного мистецтва, вибудовано хронологічну послідовність викладання. Цим не завершуються принципові зміни в діяльності кафедри та факультету. У навчальному процесі останніх років бралися до уваги концептуальні зміни, що відбуваються в художній культурі, мистецтвознавстві та художній критиці. Посилилася увага та можливість до курсових і дипломних робіт, у виконанні яких став домінувати принцип практичного застосування знань з циклу історико-теоретичних дисциплін, до засвоєння яких студенти нерідко ставились по-школярськи. Саме

цей момент спонукав уважніше придивитися до відбору найбільш здібних і здатних самостійно мислити абітурієнтів, готувати їх до активного входження у коло практичних проблем майбутнього фаху.

Для ширшої орієнтації студентів в особливостях суміжних з мистецтвознавством галузей було запроваджено викладання нових дисциплін, зокрема таких, як теорія і історія світової та вітчизняної культури; історія матеріальної культури; історія України; історія української літератури; практична стилістика української мови тощо.

Загалом усталилися структура та напрям діяльності факультету. Права тих, хто закінчив факультет, незалежно від форми навчання, однакові. Факультет зорієнтований на підготовку мистецтвознавців, головним чином, для України, але на заочному відділенні свого часу навчалися студенти з Молдови, Росії, Туркменії, Греції, Монголії, Фінляндії.

При факультеті функціонує кабінет історії мистецтва, де надається методична допомога студентам у підготовці домашніх завдань та їхній самостійній програмній праці.

Випускники факультету нині становлять основний потенціал в галузі українського мистецтвознавства. Вони працюють у науково-дослідних установах (Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського АН України, інститут “Укрреставрація” Держбуду України), у навчальних закладах, музеях, видавництвах та редакціях періодичних видань, в системі Національної спілки художників України тощо. Впро-

довж багатьох років управлінням культури Херсонського облвиконкому керує мистецтвознавець і живописець, народний художник України В. Г. Чуприна, зусиллями якого у місті засновано музей О. О. Шовкуненка (славетний майстер народився в Херсоні). Директором львівського музею етнографії та художніх промислів працює В. П. Откович.

Чимало випускників факультету захистили дисертації, стали кандидатами мистецтвознавства і видрукували низку наукових досліджень (О. Авраменко, Н. Асеева, Н. Белічко, Е. Димшиць, О. Кашуба, О. Клименко, Я. Кравченко, Л. Лисенко, О. Масленкова, В. Могилевський, М. Назарлі, О. Овча-

ренко, І. Пархоменко, А. Півненко, С. Побожій, М. Прогас, Т. Романець, О. Роготченко, М. Русяєва, Г. Скляренко, О. Сом-Сердюкова, О. Юрчишин, Г. Юхимець та інші). Серед них є декілька докторів мистецтвознавства — Т. В. Кара-Васильєва, О. А. Лагутенко, В. В. Рубан, Л. Л. Савицька, М. Є. Станкевич, В. М. Фоменко.

Випускники факультету виявили себе і в галузі художньої критики (О. Журавель, Ю. Кобан, М. Криволапов, М. Костюченко, Л. Савицька, О. Сидор-Гebelінда, О. Соловйов, З. Чегусова, І. Чуліпа).

Чималий ужинок становлять наукові видання, які підготували й випустили у світ колишні та теперішні викладачі факультету: Ю. Белічко,

Випуск факультету теорії та історії мистецтва КДХІ 1970 року.

Сидять (зліва направо): завідувач кабінету історії мистецтва О. М. Дячкова, доцент П. І. Говдя, проректор, професор О. Г. Будніков, голова ДЕКА Г. Н. Логвін, доцент Л. М. Сак, декан факультету, доцент М. П. Тищенко, завідувач кафедри техніки та реставрації творів мистецтва доцент О. Р. Тищенко.

Стоять: крайній ліворуч — завідувач кафедри теорії та історії мистецтва, професор Ю. С. Асеев; крайній праворуч — професор П. О. Білецький

Л. Владич, Г. Заварова, Д. Колесникова, М. Криволапов, Л. Міляєва, Л. Сак, О. Тищенко, В. Шербак. А наукові праці Ю. С. Асєєва (розділ до I тому “Історії українського мистецтва”) та П. О. Білецького (“Украинская портретная живопись XVII–XVIII вв.”, “Українське мистецтво другої половини XVII–XVIII ст.” і “Мистецтво Радянської України”) відзначені Державною премією УРСР в галузі науки і техніки та Державною премією України ім. Т. Г. Шевченка.

Про високу репутацію членів кафедри як викладачів і науковців свідчить і такий факт. У 1997 році водночас троє працівників кафедри були обрані членами Академії мистецтв України (П. О. Білецький і М. О. Криволапов, Л. С. Міляєва стали академіками). У наступні роки членами-кореспондентами Академії стали випускники факультету Т. В. Кара-Васильєва, М. Є. Станкевич, В. В. Рубан.

Значним досягненням в історії ФТГІМ є також те, що його випускники відзначені високими державними нагородами. За великий внесок у розбудову національної культури мистецтвознавці І. Родюк-Іваненко, З. Чегусова удостоєні Національної премії України ім. Тараса Шевченка.

І все ж втіха від наслідків, які дає діяльність факультету в розвитку національної культури, могла б бути більшою, а самі наслідки вагомішими. Але тут багато що залежить не тільки від власної ініціативи співробітників і керівництва, скільки від загальної суспільної ситуації. Так, скажімо, щодо загальнокультурного і освітнього рівня

абітурієнтів, які поступають на факультет інституту, хотілося б, щоб він був вищим. Сучасна середня освіта дає мізерні знання з гуманітарних дисциплін — вони не йдуть ні в яке порівняння з тими, що їх одержували випускники колишніх гімназій або училищ.

Студентів, який вступив до мистецького навчального закладу і прагне належно підготуватися до наукової чи художньо-критичної діяльності, доводиться дуже багато працювати. Адже на студентську лаву приходять, в основному, молоді люди, які мало обізнані з особливостями профільюючої дисципліни, оскільки історія мистецтва в школі не викладається. Щоб скласти вступний іспит, абітурієнти освоюють програму самотужки. Аби хоч якоюсь мірою зарадити справі, при нашому закладі відкрито підготовчі курси. Але вони не можуть охопити всіх бажаючих, зокрема іногородніх. Тому основний контингент студентів факультету становлять ті, хто проживає в Києві та інших великих містах, і в цьому разі могли б стати в пригоді наші програми, методичні посібники та підручники, якби була змога видати їх масовим тиражем та широко розповсюдити.

З самого початку існування факультету у навчально-виховному процесі узвичаїлася лекційна форма, за якою будь-який курс скрупульозно вичитується викладачами. У перші роки функціонування факультету, коли майже не існувало підручників, це було виправданим. Викладач давав сконцентрований матеріал на основі наявної до його курсу літератури та досвіду власних

досліджень. Сьогодні ж, коли існує чимало видань узагальнюючого характеру, така форма сприймається як дещо архаїчна. Тому нинішній викладач має не стільки репродукувати те, що студент сам здатний засвоїти, самостійно опрацьовуючи відповідну літературу (власне, студенти-заочники так і навчаються), скільки надавати методичну допомогу. Тому було б доцільніше розширювати систему спецкурсів, семінарів, на яких повніше виявлялися б індивідуальні нахили студента, поглиблювалися знання у певному, звуженому колі питань чи проблем, налагоджувався б тісніший контакт студента з тими викладачами, наукові зацікавлення яких співпадають з його інтересами.

Однією з форм індивідуальної роботи студентів є написання курсових і дипломних робіт під керівництвом викладача. На жаль, така робота часом набуває суто формального характеру, а на дипломному курсі з'ясовується, що деякі студенти недостатньо підготовлені до самостійного виконання дипломної роботи. Проте досвід показує, що безнадійно нездатних студентів практично немає. За належного стимулювання їхня фахова підготовка може бути доведена до прийняттого мінімуму.

Аналізуючи здобутки чималого загону випускників, що їх за 50 років підготував факультет, можна констатувати: не завжди ті, хто радував своєю слухняністю та відмінними оцінками, досягли помітних успіхів у галузі мистецтвознавства. Але ті, що були наполегливими у навчанні, навіть при менш яскравих показниках у студентські роки,

зуміли і після закінчення інституту зберегти працелюбність й розвинути ті задатки, які, можливо, з певних причин за студентські роки або не встигли як слід розвинутися, або не були спрямовані так, як це належало б, а з часом виявилися більш успішними.

Завдання педагога не тільки навчити, а й вселити у свідомість студента впевненість у своїх силах, можливостях. А це досягається при тривалій обопільній співпраці. Невеликий контингент студентів, що навчаються на факультеті, дає можливість для такої співпраці. Позитивним можна вважати і те, що студентам надається право заздалегідь, з IV курсу, визначити тему самостійного дослідження і розробляти її спочатку як курсову, а до закінчення інституту завершити як дипломну. Адже це дозволяє студентові належно опрацювати відповідні джерела, зібрати фактичний матеріал, неквапливо осмислюючи та узагальнюючи його.

Яким би малим не був контингент фахівців у галузі наукового мистецтвознавства, успіх студентів факультету, ясна річ, не можна оцінювати лише за науковою роботою. У цій справі багато важить природний нахил до дослідницької праці, що вимагає високої ерудиції, терплячості і навіть самозречення. Набагато ширші обрії діяльності могли б відкритися на освітній ниві. Але питання впровадження навчання з історії мистецтва в загальноосвітніх школах чи, принаймні, у тих елітарних навчальних закладах, що недавно утворилися, стоять поза компетенцією і спроможністю академії. Кафедра історії і теорії мис-

Педагогічний колектив кафедри теорії та історії мистецтва. 2000.

Сидять (зліва направо): завідувач навчальної лабораторії О. П. Басанець, ст. викладач О. М. Говдя, професор Л. С. Міляєва, професор А. В. Заварова, методист Л. Г. Влодова, лаборант Н. О. Комісарова.

Стоять: професор Ю. В. Белічко, декан факультету теорії та історії мистецтва В. В. Джулай, завідувач кафедри теорії та історії мистецтва, професор М. О. Криволапов, ст. викладач В. М. Клеваєв, доцент Ю. В. Могилевський

тецтва мистецтвознавчого факультету могла б надавати методичну допомогу у цій справі на госпрозрахункових чи договірних засадах.

За часів соціалістичного господарювання кимось було визначено, що на факультет достатньо щорічно приймати 8–9 осіб на стаціонар і стільки ж — на заочне відділення. Та корективи щодо кількості студентів вносять ринкові відносини. Тепер на факультет можна приймати студентів і на контрактній основі. Такі відносини уже вимагають при підготовці майбутніх мистецтвознавців зважати на процеси комерціалізації, що відбуваються і в сфері художньої творчості. Саме цим і було зумовлене відкриття на факультеті відділення менеджменту, в організації якого суттєву допомогу надала Голландська вища школа менеджменту у м. Утрехті.

Завдяки наполегливості ректора з наукової роботи М. Криволапова 1991 року при факультеті відкрито аспірантуру. Це дає можливість здійснювати ідею безперервної підготовки фахівців вищої кваліфікації. Маємо позитивні результати і в плані підготовки викладацьких кадрів. Наприклад, О. А. Лагутенко закінчила аспірантуру, успішно захистила кандидатську, а згодом і докторську дисертацію, стала професором кафедри. Викладачами кафедри після успішного захисту кандидатських дисертацій в академії стали М. В. Русяєва, Н. Ю. Белічко. Водночас нові обставини змушують шукати шляхів подальшого вдосконалення роботи кафедри, визначення пріоритетних шляхів та наукових орієнтацій студентських досліджень.

Доки Україна мала статус союзної республіки, доти й національні інтереси її обмежувалися масштабами республіканського значення. Саме тому були занедбані, безнадійно втрачені або позбавлені базових основ розвитку цілі галузі науки, в тому числі і мистецтвознавчої. Нині у нас обмаль фахівців, які займаються зарубіжним мистецтвом. Сходознавство як наука взагалі не існує. Тривалий час українське мистецтвознавство розвивається переважно на матеріалах національної художньої культури. Але і на цій ділянці чимало ускладнень, бо ще й досі у мистецтвознавчій науці відчутний відгомін концепцій минулих часів.

Так, скажімо, здебільшого на власному ентузіазмі окремих вчених до недавнього часу трималися дослідження древніх періодів українського мистецтва. А така галузь, як археологія мистецтва, майже не забезпечена в мистецтвознавчому аспекті.

Новий час потребує нових підходів і методик підготовки фахівців. Ці методики розроблені нашими викладачами, але відсутність належної матеріально-технічної бази і, насамперед, комп'ютеризації та інформаційного забезпечення навчального процесу на факультеті негативно позначається на рівні підготовки національних кадрів нової формації. Тепер, коли Україна стала самостійною державою і утворює мережу зарубіжних представництв, варто подбати про те, щоб для наших викладачів і студентів доступнішими стали б мистецькі скарбниці зарубіжних країн.

У ювілейний рік факультету слід сказати добре слово і про навчаль-

но-допоміжний персонал факультету та кафедри, котрий забезпечує навчальний процес і більшість якого становлять колишні випускники. Багато років завідувала методичним кабінетом О. П. Басанець, яка недавно вийшла на пенсію. На факультеті успішно працювали і працюють: Л. Г. Володова — методист заочного відділення факультету, Н. О. Зінов'єва, Н. О. Комісарова — методисти деканату, О. М. Харченко — секретар кафедри, О. Р. Люшина — завівач методичного кабінету, У. В. Штепа — лаборант кабінету, Г. В. Алавердова — завідувач лабораторії менеджменту. Вони зі студентських років знають специфіку роботи факультету і нині є кваліфікованими спеціалістами, що сприяє успішній роботі з проблем підготовки висококваліфікованих мистецтвознавців.

За 50 років свого існування мистецтвознавчий факультет підготував понад 800 фахівців, які працюють переважно на ниві художньої культури: у відповідних наукових установах, навчальних закладах, видавництвах, музеях, міністерствах, приватних художніх галереях тощо.

Майже щодня маємо змогу читати статті у періодичній пресі, дивитись по телебаченню і слухати по радіо передачі на теми історії і сьогодення нашої художньої культури, зустрічатись зі світом прекрасного в музеях, виставкових залах і галереях. Цю подвижницьку і конче необхідну справу для нашого народу роблять саме мистецтвознавці, насамперед випускники факультету теорії і історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури.